

GYÜMÖLCSTERMESZTÉSÜNK HELYZETE ÉS FEJLESZTÉSÉNEK KÉRDÉSEI*

GYÚRÓ FERENC

a mezőgazdasági tudományok kandidátusa

Kertészeti Egyetem, Budapest

A nagyüzemi gyümölcsstermesztés fejlesztésének eredményeként az összes gyümölcsstermesztés a felszabadulás utáni 3 évtized alatt többszörösére emelkedett. A mezőgazdaság szocialista átszervezése után a korszerű nagyüzemi gyümölcsültetvények létesítése felgyorsult és jelentős állami támogatással 1960—1973 között az állami és szövetkezeti közös gazdaságok összesen 71 ezer ha árugyümölcsösöt telepítettek. Hazánk gyümölcsös területe 1973-ban 165 ezer ha s ezen belül az árugyümölcsösök területe 104 ezer ha.

Gyümölcsöseink területi növekedése azonban — különösen az árugyümölcsösöké — nem volt egyenletes. Az áruültetvények területe 1966-ban volt a legmagasabb: 116 ezer ha, majd fokozatosan, 1971-től pedig erőteljesen, közel 12 ezer ha-al csökkent.

A második 5 éves tervidőszakban 1961—65 közötti nagyarányú gyümölcsstermesztés 1966 után annyira mérséklődött, hogy még a kiöregedett ültetvényeket sem pótolták. A gyümölcsösök telepítésében mutatkozó hullámválzások a különböző közgazdasági ökológiai és biológiai tényezőkkel kapcsolatosak. A gyümölcsstermesztés fejlesztésére hozott kormányhatározat a korábbi problémák kiküszöbölésével biztosítja a meglévő gyümölcsösök korszerűsítéséhez és az új ültetvények létesítéséhez a támogatást.

Az 1973 évi 104 ezer ha árugyümölcsösnek 30%-a az állami gazdaságok tulajdonában, és közel 2/3-a a szövetkezeti közös gazdaságok művelésében volt. A lakosság kisegítő gazdaságainak területi aránya mindössze 2%-os.

Az árugyümölcsösökben erőteljes koncentráció indult meg az elmúlt évtizedekben és 1959 óta az ültetvények nagysága nyolcszorosára emelkedett, 1973-ban a nagyüzemi gyümölcsösök átlagos területnagysága 64 ha. Az üzemi koncentráció azonban nagy szóródást mutat és az állami gazdaságok átlagos árugyümölcsösök nagysága öt és félszerese a termelőszövetkezeti ültetvényeknek. Az állami gazdaságok árugyümölcsös területének 70%-a 10 ha-nál nagyobb, ugyanakkor a termelőszövetkezetiének csak 13%-a.

1959—73 között az alma, körte és kajszigyümölcsösök területénél kétszeres, a meggyénél ötszörös, az őszibaracknál és bogyósoknál hétszeres növeke-

* A Baranya megyei Akadémiai Kertészeti Napon elhangzott előadás. Pécs, 1975. június 4.

dést értünk el. A cseresznyeültetvények területe csak 39%-kal növekedett, míg a szilvánál 8%-os területcsökkenés volt.

Az árugyümölcsösök kedvezőbb fajszerkezetéhez hozzájárult a bogyósok, és csonthéjasok, elsősorban a meggy- és őszibarack arányának növekedése, de az összes termésből való részesedésük nincs arányban az igényekkel, szükségletekkel. Különösen kedvezőtlen a kajszinál és cseresznyénél a terület és termés-arány.

A kedvezőtlen fajszerkezet az árugyümölcsösökben az intenzív művelés-módok viszonylag szerény arányával, 1973-ban országosan 23%, (az állami gazdasági ültetvényekben 33,1%, a mezőgazdasági termelősövetkezetekben 18,1% volt,) és az egyes gyümölcsfajok igen alacsony termésátlagaival magyarázhatók. Az 1971—73-as évek átlagában a hektáronkénti terméshozam és a termelői értékesítési árak az alábbiak szerint alakultak:

	q/ha	Ft/kg
Alma	102,0	4,83
Körte	85,2	4,35
Cseresznye	23,2	10,18
Meggy	16,5	11,40
Szilva	64,6	2,59
Kajszí	21,8	7,51
Őszibarack	49,8	5,51
Málna	15,2	18,55

A viszonylag magas termelői értékesítési árak ellenére is azoknál a gyümölcsfajoknál, ahol alacsony az átlagtermés, valamint a termelési és gépesítési színvonal, magas az élőmunka-ráfordítás, a telepítési kedv erőteljesen mérséklődött, illetve visszaesett. Jelentős feladat a termésátlagok megduplázása, ill. többszörösére fokozása.

Az összes gyümölcsstermés mennyisége 1953-ban 1 465 900 to volt, ebből az alma 780 500 to (53%). Természetesen nem az almatermés a sok, hanem a csonthéjasok, különösen a kajszí-, cseresznye-, meggy- és a bogyósok termése a kevés.

1971—73 között az összes gyümölcsstermésből az árugyümölcsösök részesedési %-a fajonként igen nagy eltérést mutat:

Alma	69,2
Körte	40,6
Cseresznye	9,4
Meggy	9,7
Szilva	16,9
Kajszí	28,6
Őszibarack	47,8
Málna	34,6

A szektoronkénti gyümölcsstermesztést vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az állami és szövetkezeti közös gazdaságok részesedése erőteljesen emelkedik, a háztáji, házikerti termesztés volumene csökken, de még így is 1971—73 között az összes gyümölcsstermesztésnek 54%-át a kisüzemek adták.

A gyümölcsstermesztés arányváltozása termelőszektoronként (%)
(KSH adatok 1974)

Szektorok	1958—60	1961—65	1966—70	1971—73
Állami gazdaság	9	15	24	23
Szövetkezeti közös	6	14	19	23
Kis üzem	85	71	57	54

A gyümölcsstermesztés fejlesztését a lakosság fogyasztási szükséglete, az ipari feldolgozási igény és az exportlehetőség határozza meg. Az összes gyümölcsstermesztés felhasználásának százalékos aránya 1959—73 között az alábbiak szerint alakult:

Év	Lakosság fogyasztása	Export	Ipari feldolgozás	Egyéb
1959	52,3	9,8	20,2	17,7
1965	45,0	17,9	26,7	10,4
1970	41,2	21,7	30,7	6,4
1973	35,1	31,3	28,6	5,0

A gyümölcsstermesztésünk fejlesztésével, az összes gyümölcsstermesztés növekedésével arányosan csökkent a lakosság fogyasztásának részesedése és növekedett az export, valamint az ipari feldolgozás aránya.

Az 1 főre jutó gyümölcsstermesztésben (141 kg) Magyarország az élenjáró európai országokhoz tartozik, ugyanakkor a gyümölcsfogyasztás csak közepes színvonalú, annak ellenére, hogy az 1961—65-ös 63,2 kg-os fejenkénti gyümölcsfogyasztás 1973-ra több, mint 10 kg-ra emelkedett és elértük a 75,2 kg-os fogyasztást, de nem lehetünk elégedettek sem a mennyiséggel, sem az összetétellel, sem az évszakonkénti elosztással. A 75,2 kg-os gyümölcsfogyasztásból a feldolgozott gyümölcskészítmények mélyhűtött, ill. konzervgyümölcsök csak 5,6%-kal szerepelnek.

Az iparilag feldolgozott, tartósított gyümölcsök lehetővé teszik az egyenes gyümölcsfogyasztást, az áru értékmegőrzését és az export növelését. Az ipari feldolgozás aránya és minősége a gyümölcsstermesztés színvonalát is jelzi. A feldolgozott gyümölcsfélék növekedése az elmúlt években igen erőteljes volt. A gyümölcsstermesztés növekedésével évi átlagban 3%, ugyanakkor az ipari fel-

dolgozásé 9,3% volt. Ennek ellenére a feldolgozott gyümölcsmennyiség az összes gyümölcstermésnek csak 28%-át tette ki, és a gyümölcsfogyasztásban igen alacsony (5,6%) aránnyal szerepel.

A gyümölcsexportunk másfél évtized alatt 10-szeresére emelkedett az 1930-as évek volumenéhez viszonyítva pedig több, mint 20-szorosára növekedett. A gyümölcsexport a mezőgazdasági termékek kivitelének 36%-át adja. Az alma a gyümölcsexportból 82%-kal, a kertészeti exportból 70%-kal részesedik. Az alma, körte és őszibarack-exportunk 90%-a szocialista, a meggy 90%-a, a málna 80—85%-a, — a kajszi, ribiszke és szamóca kivitel — 50%-a tőkés relációjú.

Az 1973 évi 44 ezer vagonos friss gyümölcskivitel mellett 10 ezer vagon feldolgozott gyümölcsexportunk volt. A befőttek több mint 90%-át szocialista országokba, a gyümölcspüré, jam készítmények 50%-a, a gyorsfagyasztott gyümölcsöknek 90%-át tőkés országokba exportáljuk.

Gyümölcsstermesztésünk jelenlegi helyzetét, a termelés színvonalát, a fajszerkezetét a gyümölcsfelhasználást, a lakosság gyümölcsfogyasztásának növekedését a feldolgozó ipar igényeit és az export lehetőségeket kell figyelembe venni a termelés és műszaki fejlesztésnél.

A gyümölcsstermesztés fejlesztésének első, igen jelentős szakasza a meglévő ültetvényeink korszerűsítése, a szakszerű üzemeltetésből adódó 25—30%-os terméshozam növelési lehetőség kihasználása.

A fejlesztés lényeges eleme a jelenlegi lehetőségeink alapján a középtávú tervidőszakban 1985-ig 30 ezer ha korszerű nagyüzemi gyümölcsültetvény létesítése.

A harmadik szakaszban, 1980—95 közötti gyümölcs telepítés előkészítése az optimális biológiai, - kémiai, - műszaki és ökonómiai tényezők alapján előtünk álló feladat.

A gyümölcsstermesztés fejlesztésének első két szakaszát, melyet 1980-ig kell realizálnunk, a hazai- és nemzetközi kutatási valamint termelési eredmények üzemi bevezetésével, a termelésfejlesztő kutatással, a termelési rendszerek üzemi szervezésével segíthetjük elő.

A gyümölcsstermesztés fejlesztésének harmadik szakaszánál a hazai adottságaink és lehetőségeink mellett figyelembe kell vennünk a nemzetközi tapasztalatokat.

A fejlett ipari országokban általában az élelmiszergazdaság, a gyümölcsstermesztés is korszerű. A termelés- és fogyasztás szerkezete azonban az ipar fejlesztésével párhuzamosan fokozatosan megváltozik. A kézi munkaiigényes termésbetakarítást a legtöbb gyümölcsstermő növényenél géppel végzik, azoknál a gyümölcsféléknél, melyeknél friss fogyasztásra csak kézzel szüretelt árut lehet forgalmazni, a tőkés országokban külföldi vándormunkásokat foglalkoztatnak, illetve az ipari termékeik exportjának ellenértékéért importból biztosítják a friss gyümölcsöt. Az 1 lakosra jutó gyümölcsfogyasztás az életszínvonal

emelkedésével, az ipar fejlődésével évről-évre növekszik, ugyanakkor csökken a friss gyümölcsök aránya és emelkedik a tartósított, feldolgozott gyümölcs-termékek fogyasztása, Általában évtizedenként megduplázódik a feldolgozott gyümölcsök fogyasztása. Azokban az országokban, ahol a mezőgazdaságban dolgozók aránya 10%, vagy az alá csökken, ott a friss- és tartósítottgyümölcsök fogyasztása 50—50, illetve 30—70%-os arányban szerepel.

A fenti tendenciák érvényesülnek hazánkban is, azzal a különbséggel, hogy külföldi vándormunkásokat nem alkalmazunk és nem is fogunk, és a friss gyümölcsimport elsősorban a déli gyümölcsökre korlátozódik.

Állami gazdaságaink nagyüzemi ültetvényeiben az almát és őszibarackot az intenzív művelésmódokon — termőkaros orsón, bokorfákon és gyümölcs-sövényeken — elsősorban friss fogyasztásra és exportra kézi szüreteléssel termelik. Meg kell azonban jegyezni, hogy a jövőben az őszibaracktermesztésben is mind nagyobb szerepe lesz a rázógépes termésbetakarításnak és a tartósító ipari feldolgozásnak. A többi csonthéjas gyümölcsöt, cseresznyét, meggyet, kajszit és szilvát állami gazdaságaink nagyüzemi méretekben csak gépi termésbetakarításra alkalmas koronaformákon (például tölcserkoronák) tudják biztonsággal termelni, a termést leszüretelni.

Az ifjúsági KISZ építőtáborok és egyéb időszakai társadalmi segítséggel az üzemek kézzel szüretelhetik le a friss gyümölcs egy részét, míg a többi rázógéppel takarítják be.

A mezőgazdasági termelőszövetkezeteinkben még jó néhány tervidőszakban az almástermésűek mellett a csonthéjas- és bogyós gyümölcsűeknél is rendelkezésre áll — termőkörzetenként változó arányban — a kézi szürethez szükséges munkaerő. Egy-egy termőtájban, így az Ipolyságban a szamócát, málnát és ribizskét nagyüzemi felületeken gépesítve művelik, de családi részes művelésben szüretelik le a termést.

A friss gyümölcsellátás jelentős tartaléka ma még a háztáji és házkörűli gyümölcsstermesztés. A házikertekben azonban az életszínvonal emelkedésével a nagyüzemi termesztés fejlesztésével, a tartósítás és a forgalmazás korszerűsítésével párhuzamosan a haszonnövények helyét fokozatosan átveszik a pihenést, kikapcsolódást, és esztétikai igényeket és környezetvédelmi célokat kielégítő dísznövények.

A nagyüzemi gyümölcsstermesztés közép- és távlati fejlesztését a kutatómunkánk kiszélesítésével, a témák súlypontozásával segíthetjük elő. Az intenzív fajták nemesítését, honosítását, a korszerű gépesíthető művelésmódok kidolgozását és üzemi bevezetését, a gyümölcsök öntözését, a korszerű tápanyagutánpótlást, vegyszeres gyomirtást, a kémiai növekedés termés- és érésszabályozás kutatását kell kiemelni, összefüggésben vizsgálva a metszés és termésbetakarítás élőmunka-ráfordításának csökkentésével, a gépesítés, a munkatermelékenység és a gazdaságosság növelésével.

A gyümölcsstermesztési rendszerek kialakításához, fejlesztéséhez a bioló-

giai, kémiai és műszaki tényezők mellett mind több szakmunkásra, technikusra, kertészmérnökre és termelésfejlesztőre van szükség.

Baranya megye gyümölcsstermesztésében az országos tendenciák érvényesülnek. A helyi sajátosságok közül azonban ki kell emelni a megye fejlett bányaiparát, az ipari munkások a lakosság növekvő gyümölcsszükségletének egyenletes kielégítését, a történelmi őszibarack-termőtáj adta lehetőségeket, az őszibarack és a többi csonthéjasok termesztésében az állami gazdaságok, közte a Pécsi ÁG, valamint a termelőszövetkezet kiemelkedő eredményeire tervezhető gyümölcsstermesztés fejlesztését, valamint a komlói—pécsi bányászok munkás kerttársulatait, amelyek a szabad idő hasznos eltöltésében, egészségük megőrzésében, regenerálásában, a gyümölcsellátásban, a környezetvédelemben és a közösségi szocialista életmód fejlesztésében igen jelentős szerepet játszanak.